

הלכות ברכת המזון סימן קצו

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק יב]

לעיוכובא, ורק לכתחילה צריך שיהיה המזון מאוכלי הפת כדי שיברך ויציא בכל ברכת המזון.

דמיס לא זיגני, ואינו חשבו להצטרף⁽¹⁵⁾ וכו', דכל שתיה בכלל אכילה היא⁽¹⁶⁾.

[משנ"ב ס"ק טו]

לאחר שגמר לשמע ברכת המזון⁽²⁰⁾.

(20) ובאוכל ירק, כתב הקצות השלחן (סי' מה בדה"ש ס"ק ז) על פי השו"ע הרב (ס"ה) שצריך לשמוע עד 'הון את הכל', אך בחזו"א (א"ח סי' לא ס"ק ב ד"ה אינהו) כתב שאינו צריך, כיון שבאמת אינו בכלל ברכת המזון, ודי ששמוע ועונה 'ברוך שאכלנו משל'.

[שעה"צ ס"ק יד]

הקא לענין שלשה מודי קלי עקמא דדוקא פזית, דהא קנן: ונשמש שאכל פחות ממצות וכו'⁽²¹⁾.

(21) והחזו"א כתב (א"ח סי' ל ס"ק יא), שלפי ראיית הגר"א (המובא בביה"ל ס"ב ד"ה כוית) שבעשרה אין צריך שיאכלו כוית מהירק, מוכח שהוא הדין בשלשה, ומה שמשמש אינו מצטרף עד שיאכל כוית, הוא משום שהרי לא היסב עמהם לכן בלא שיאכל כוית אינו נקבע עמהם. והוסף השתה הלכות (ס"ב) שלדברי החזו"א משמע שאף לענין שתיה השותה רוב רביעית מצטרף ואין צריך לשתות דוקא רביעית.

[שעה"צ ס"ק טז]

ומכל מקום משמע דהוא אינו לעכובא רק מצנה לקחלה, מדקמב המקבר לשון מצנה⁽²²⁾.

(22) אמנם מי שכלל אינו בפרשת החיוב מדאורייתא, מבואר בשו"ע לעיל (סי' קפו ס"א), על פי הגמ' (ברכות כ, ב) שאין המחוייב מדרבנן יכול להוציא את המחוייב מדאורייתא.

[שעה"צ ס"ק טז]

דברכת המזון לרב הפוסקים הוא מקדמנ⁽²³⁾.

(23) והחזו"א מפקפק בזה וכתב (א"ח סי' לא ס"ק א) שאינו יודע מי המזה רוב הפוסקים, ולשיטתו ברכת המזון מדאורייתא.

[משנ"ב ס"ק כד]

ומצדד להקמיר⁽²⁴⁾ וכו', דמקדמנ בכל גונו אין אחד מוציא חבירו בברכת המזון⁽²⁵⁾.

(24) וכן כתב לקמן (סי' ריג ס"ק יד) על דברי השו"ע (שם ס"ב) שאין המברך מוציא אחרים אלא אם כן יאכל ושתה עמהם, שדין זה שייך בין בברכה ראשונה ובין בברכה אחרונה. אכן עם השני קורא עמו מילה במילה, כתב השו"ע לקמן (סי' תפד ס"א) שמותר, וביאר המשגיב שם (ס"ק ח) שלא נחשב ברכה לבטלה, כיון שהוא רק מלמדו לברך.

(25) ובביה"ל לקמן (סי' תפט ס"א ד"ה ומצוה) כתב, שסופר מברך ברכת המזון ומוציא ידי חובה בור אף אם הסופר כלל לא אכל, והעיר הגרש"ב וולנדרג מדברי המשגיב כאן, וראה בדברינו שם.

(15) והשותה משקה לימונה, כתב הערוך השלחן (ס"ה) שנראה שמצטרף לזימון, הואיל ויש בו קצת חשיבות. ובשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' קפ אות ג) כתב שאף אם נודה לדבריו במשקה לימונה, מ"מ מי סודה כיון שאינם מווינים יותר ממים, השותה אותם אינו מצטרף לזימון.

השותה תה עם סוכר דעת הגר"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"א סי' כב) שאינו מצטרף לזימון, ובשו"ת אור לציון (ח"ב פמ"ו תשובה לב) הוסיף שכל משקה שעיקרו הוא מים, וכגון, תה, קפה, ושאר משקים ממותקים, דינם כמים לענין זה, והשותה אותם אינו מצטרף לזימון. ורק כשותה מיץ פירות טבעי מצטרף לזימון. מאידך, בשו"ת מהר"ץ (דושינסקי, סי' כא) כתב שתה וקפה הם בכלל חמר מדינה, וממילא הם חשובים להצטרף לזימון. ובסוף דבריו הוסיף טעם נוסף, שתה וקפה כיון שנתבשל ע"ע עשבים ויש במים טעם העשבים או הקפה, נחשב כאילו אוכל את העשבים או את הקפה, והרי הם מווינים ומצטרף לזימון.

(16) והשותה מים רק על מנת להצטרף לברכת המזון, כתב בביה"ל לקמן (סי' רד ס"ז ד"ה השותה) שאף לדעת המג"א ששתיה בכלל אכילה, באופן זה אינו מצטרף לברכת המזון, שכיון שאין לו הנאה מהמים אין חיוב לברך עליהם, וממילא אף אינו מצטרף לזימון.

[שעה"צ ס"ק יז]

דהא על-קל-פנים לדין דפסקין דעד 'הון' הוא ברכת המזון⁽¹⁷⁾.

(17) ולפי זה כתב החזו"א (א"ח סי' ל ס"ק יג ד"ה שו"ע סי' קצו) שבזימון בעשרה, שברכת הזימון היא רק עד נברך, ושתנה הדין ונוכל לצרף את השותה מים לתשעה אוכלי פת ולזמן בשם, אכן הביא שמדברי הגמרא שהזכירה שמצטרף בירק ולא הזכירה מים הפחותים בחשיבותם מירק, משמע שבמים אינו מצטרף, ונשאר בצ"ע.

[משנ"ב ס"ק יג]

דכיון שהוא מוציא את חבריו בברכת המזון⁽¹⁸⁾.

(18) ואין הכוונה שמוציא חבריו בברכת הזימון מדין שומע כעונה, משום שבברכת הזימון אין דין להוציא ידי חובה, וכמבואר בביה"ל לקמן (סי' קצט ס"י ד"ה מצטרפין), אלא שעל ידי זימתו יוצאים ידי חובתם מחיוב הזימון שחל עליהם, והזימון הוא ה'נברך' ולא ה'שאכלנו משל' (הערת הגר"נ קופשץ).

[שעה"צ ס"ק יא]

לדעת המקדמנ דפסק לקמן בסימן ר דסגי עד 'נברך'⁽¹⁹⁾.

(19) וכתב החזו"א (א"ח סי' ל ס"ק יג ד"ה שו"ע סי' קצו), שהואיל ולפי דעת המחבר ברכת הזימון היא עד נברך, וכן לדעת הרמ"א באופן שמזמנים בעשרה, דין זה שיומן אחד מאוכלי הפת אינו

הלכות ברבית המזון סימן קצו
קא
ה' שם לפרוש הפוסקים ר' רבנו יחיאל בשם אביו הראשון ז"ר פרק ה' מהלכות ברכות ח' הרי"ף והרשב"א על פי הירושלמי ט' תוספות וראשית ורובנו יונה י' מהפנות מימיו שם בשם רבנו מאיר כ' הראשית וקדשת ר"י

(יב) חוץ מן (ד) [ד] המים, מצטרף עמקם, והוא שיהיה (יג) המבנה אחד מאוכלי הפת. והאפילו שבעה אכלו דגן ושלשה (יד) נרק מצטרפין, אבל ששה לא, דברא דמנכר בעינן: ג' המצטרף (טו) צריך לברך ברכה אחת על מה שאכל (טז) ואינו נפטר בברכת המזון (ה) [ה] של אלו. במה דברים אמורים דסגי בקל מאכל, (יז) להצטרף לעשרה, 'אבל לשלשה אינו מצטרף עד שיאכל (יח) פת. ה'יש אומרים (יט) דבכזית דגן מהני אפילו אינו פת. ו'יש אומרים (כ) דדינך וקבל מאכל (ו) מהני. (כא) הלכך שנים שאכלו ובא שלישי, אם יכולים להזיקו שיאכל כזית פת מוטב, ואם אינו רוצה 'לא יתנו לו (ז) (כב) לשנות ולא מאכל אחר; ואם ארע שנתנו לו לשנות או מאכל אחר, יזמנו עמו אף-על-פי שאינו רוצה לאכל פת: ד' כחברים שאכלו בחדר, קצתם אכלו כדי שביעה וקצתם לא אכלו אלא כזית, אם פלם יודעים לברך, (כג) מצוה שיברך אותו שאכל כדי שביעה ויציא את האחרים, ואם אין יודעים פלם לברך, מי שאכל כזית (כד) יכול

שערי תשובה

[ד] המים. עין בה"ט. ועין בא"ר דמ"ש בצ"ל דהנה רב רביעית מצטרף לא נמצא לו חבד בפוסקים: [ה] של אלו. עין בה"ט. ועין בבב"י דמסכת דבר היב"י משמע ולא יצא, וכן פתח דבריו בתשובה סי' חששה משום דהמבנה קבן לפטר עצמו מאכילת דגן שהוא ברכת שלשה והמבנה לצאת הוא לפטר עצמו מעין ג' ולכן לא יצא. והמבנה קבן לענין אחר והשומע לענין אחר, ע"ש. וקצת צ"ע בידן שהשומע דין גמי מיון זין נתייב בקנה לענין אחד שמבנה על המזון, וגם לפי מ"ש ל"ל סי' קח מהשבת הדרכ"ו סימן שסא

באר היטב

(ד) המים. ומ"א חולק ופסק אפילו במים מצטרפין: (ס) של אלו. דברכת המזון אנה פוטרת ברכה של בורא נפשות רבות, ובין משמע כב"י דמפטר בברכת המזון דין גמי מיון זין, ועין סימן רח סעיף יז שהוא הדין בתמרים. ועין ט"ז סימן קעד ס"ק ח' עקב: שבר שלנו ודאי זין. ומ"מ לכתחלה יכתב שלא לצאת בבכיה"ז, מ"א: (י) מהני. ודוקא כזית, מ"א: (ז) לשנות. וקנה"ג כתב ד"ש שנה אטס ולא התפלל יוצא בתפלה של קול רם למשלומין אף-על-פי שמוציא שאינו בקי לשם תוכה, ובבב"י למד מזה לענין חיד שרצה לצאת בזה יד' חובת תשלומין בתורת הש"ך אעפ"י שהפנות אינם שרים, ע"ש, ולכך נראה דהסומך על המג"א לא תקסיד, ומכ"ש דבא"ר כב' בשם מה"ש ששעה כן לכתחלה ואמר לזה המצטרף שיברך ויצא

משנה ברורה

בברכת המזון: (יד) והוא שהשלישי אכל כזית, שמחייב על-כ"פ פנים לברך ברכה אחת: (כא) הלכך שנים וכו'. הוא מדברי המחבר להכריע בין השיטות, דלכתחלה יש לזרוז שיאכל פת דוקא כדי לצאת ידי דעה ראשונה, ואם אינו רוצה לא יתנו לו כלל, כדי שלא להכניס עצמן לספק חיוב, אף בדיעבד אם ארע שנתנו לו איהו דבר שאינו פת, צריך לחש לרעה שניה ולזמן עמו: (כב) לשנות. ועקשו נוהגים שאם לא רצה לאכל פת, נוהגים לו לכתחלה לשנות או לאכל איהו דבר, וכדעה האחרונה [אחרונים]: ד' (כג) מצוה וכו'. דבית דהרבה מהם אכלו כדי שביעה ומחייבים בברכת המזון מן התורה, (טו) מוטב שיוציאם גם כן אותו שאכל כדי שביעה ומחייב מן התורה כמותו. וכתבו האחרונים, דכל זה אם מוציאם בברכת המזון, אבל אם מקריים כל אחד בפני עצמו אלא שאחד מזמן עליהם (טז) לא קפדינן פלי האי, ולכתחלה יכול לזמן עליהם אף מי שלא אכל כי אם פת: (כד) יכול להוציא וכו'. דמן התורה (יז) יכול להוציא חבדו בברכת המזון אף-על-פי שלא אכל כלל, פיון שחבדו כבר אכל וחיב לברך, וכל ישאל ערבים זה בזה, אלא מפני שאומר שקר במה שאומר 'שאכלנו' והוא לא אכל, הצריכהו חכמים שיאכל כזית מתחלה. ועין במגן אברהם שמתפסק, דלפי זה אם הם רק שנים דבלאו הכי אינם מזמנים, אפשר ויכול להוציא חבדו שאינו יודע לברך אפילו אם לא אכל כלל, ומצדד להחמיר²⁴, וכן פתב באלה נכה דמדברנו בקל גוני אין אחד מוציא חבדו בברכת המזון²⁵ אלא אם כן הוא גם כן מחיב בדבר, וכן מוכח מהד"א בחידושי הרא"ה לברכות ובריטב"א ראש השנה כ"ט ובשיטה

לומר 'שאכלנו': (יב) חוץ מן המים. דמים לא זני, ואינו חשוב להצטרף¹⁵ (ה) אפילו הוא צמא ורוצה לשנות. ומגן אברהם חולק ופסק דמצטרף, דכל שתיה בכלל אכילה היא¹⁶, והעתיקהו (ט) איהו אחרונים להלכה. אכן בספר בגדי ישיע ובמגן אברהם הספיקו להמחבר, (י) וכן מצדד בספר חמדי' משה: (יג) המבנה אחד וכו'. דבין (יא) שהוא מוציא את חבריו בברכת המזון¹⁸, חמיר טפי: (יד) זרק. והוא הדין איהו משקה, וכנ"ל: ג' (טז) צריך לברך. לאחר שגמר לשמע ברכת המזון²⁰: (טז) ואינו נפטר. רוצה לומר: אפילו אם ירצה לבדו לצאת בברכת המזון גם כן לא מהני, דקאמא לן [לקמן] בסימן רח סעיף יז ובאחרונים שם דאין ברכת שלשה פוטרת מעין שלשה ולא ברכת 'בורא נפשות רבות'; (יז) אף אם אכל תמרים או ששה זין, בודאי מהני בדיעבד, דהא קאמא לן בסימן רח דאם בדיעבד ברך עליהן ברכת המזון יצא. ולפי מה דפסקו שם כמה אחרונים דאף על דקאם אם ברך ברכת המזון יצא, גם בדיקא דינא הכי. (יג) וכתב המגן אברהם, דמכל מקום לכתחלה יכתב בהם שלא לצאת בברכת המזון, דצריך לברך על כל מין ברכתו הראויה לו: (יז) להצטרף לעשרה. דבלאו דידה יש חיוב זמן מן האוכלים פת, ולא בעינן לה אלא להזכרת השם: (יח) כזית פת. דמחייב בברכת המזון: (יט) דבכזית דגן וכו'. הינה בגון דקאם וקיצא בו ממני מזון שחיב לברך עליו ברכה אחת מעין שלש: (כ) דדינך וקבל מאכל. והוא הדין שתיה, וכנ"ל בסעיף ב לענין עשרה. וטעם דעה זו, דסבירא לה דלענין צורך לזמן אקלו גם לענין שלשה, פיון ששנים מהם אכלו פת ומחייבין

שער הציון

(ח) בגדי ישיע: (ט) הגר"ו וחי"אדם: (י) עין שם דהא על-פ"פנים לדין דפסקינן דער 'הזן' הוא ברכת המזון¹⁷, כמבאר בסימן ר, עין שם: (יא) הצרכנו לשעם זה אפילו לדעת המחבר דפסק לקמן בסימן ר דסגי עד 'בכר'¹⁹, וכל-שכן לדעת הרמ"א דפסק שם דהמזון צריך לומר גם ברכת 'הזן': (יב) קנה אברהם ושי"א: (יג) ולא העתיקהו דברי האלהי נכה שמצדד קצת דאפילו לכתחלה נמשום דמצטרף לענין זמן מקלינן בזה לכתחלה, משום דמבאר הגר"א בסימן קעד סעיף ו' וכן באבן העזר סימן רח סעיף יז משמע דהא דאיתא בגמרא דעל התמרים נפטר בברכת המזון והוא הדין לענין זין הינו רק בדיעבד אם כן לפטר אותם בפרוש, אבל מסתמא לא נפטר אף היכי דצריך לברך התרפת המזון על הפת בלאו הכי, וכל-שכן הקא דאין לו חיוב אחר רק משום היזן והתמרים שאכל, בודאי אין כדאי לבדו לצאת בברכה שלא נחקקה לזה: (יד) הינו אפילו להניי פוסקים שהזכרתי בבאור הלכה בסעיף ב לענין עשרה ולא בעינן שעורא. הקא לענין שלשה מודו כלי עלמא דדוקא כזית, דהא תנן: והשמש שאכל פחות מזה (כו"ז)²¹, וכן בסוף המשנה, וקמו שכתבתי שם בבאור הלכה: (טו) ומכל מקום משמע דהוא אינו לעמבא רק מצוה לכתחלה, מדקבב המספר לשון מצוה²², וכן לשון זה איתא בראשונים: (טז) דברכת המזון לרב הפוסקים הוא מדרבנן²³ (פמ"ג): (יז) תוספות ורא"ש:

באר הגולה 202

הלכות ברבית המזון סימן קצו קצח

להוציא אף אותם שאכלו כדי (ח) [ח] שביעה: הגה (כה) יש אומרים שאינו חייב לברך מדאורייתא אם לא שתה (כו) והוא תאב לשתות (מדרכי פ' ג' שאכלו וביי' בשם כלבו ושמילי-לקט). (כז) וטוב להזהר לכתחילה אם מקצתן שותו ומקצתן לא שותו, (כח) שיברך מי (ט) [ט] ששתה (דברי עצמם):

קצח אחד נכנס אצל שלשה שאכלו, ובו סעיה אחד:

א אשלשה שאכלו והם מברכין ונכנס אחד (א) שלא (ב) אכל, אם נכנס בשאומר המברך וברך שאכלנו משלו, (ב) עונה אחריו ברוך וימברך בשמו תמיד לעולם ועד, ואם נכנס (ג) בשאחרים עונים ברוך שאכלנו משלו (ד) עונה אחריהם (ז) [ז] אמן: הגה וכן (ח) בכל הברכות שאדם שומע חייב

א ברכות מה
ב חספות ונכנס חנה
וקראיש בשם פה"ג

שערי השוכה

בבבא מ"ז. ע"ש: [ח] שביעה. עין בב"ט. ויבריי' כתב בשם הרדב"ז בחשוכה כתי"י סי' ב' אלפים ורבי דמי שאכל פירות והוא שבע כגון שהוא זקן או חולה או שאכל קדם, יכול להוציא אחרים, דאף בה"ג מודה כו'; ואם יש בסעודה אדם גדול ולא אכל רק פירות, אף שלא שבע הוא יברך, כיון שקל האחרונים חלקו על פה"ג כו', ע"ש. ועין בא"ר שכתב בשם ע"ח להספיק אם כבר אכל, ובקביעת אכילת פירות נעשה שבע, צ"ע למעשה אם חייב מדאורייתא, ומדברי הרדב"ז אלו משמע דבבה"ג (אילו) חייב מדאורייתא, ולידין דנהגין שבי"א מברך בלחש אין ג"מ בזה דבלא"ה רשאי לזמן אף שלא אכל אלא פירות כמ"ש בב"י. ומ"ש בשם חלק"ט, ע"ש, בספק אם אכל שעור דאורייתא, ועין מ"ש לעיל סימן קפד מדברי הפמ"ג ביריד, ע"ש. ומ"ש בבב"ט והוא שנהגה גרונה, במג"א סי' כה באותה אכילה, ע"ש. ועין בענין תנאת גרונה בשו"ת פמ"א ח"ב סי' כו, ולענין אכילה גסה בענין שיהיה נהגה גרונה בכל אותה האכילה של כדי שביעה, ואם נפשו קצה עליו ואין גרונה נהגה אין ראוי לברך לא לפניו ולא לאחריו, ועין בא"ר: [ט] ששתה. עין בב"ט. ועין בא"ר דמוכח מהפוסקים דאם שתה אעפ"י שצריך צמא חייב, וכן נוטה דעת הגה"מ, אבל אם אינו צמא אעפ"י שלא שתה כלל חייב, ע"ש. וכתב עוד דכל סעיה זה קשין מברך כ"א לצמצו כו', וכבר מבאר לעיל: [ז] אמן. עין בא"ט. ועין לעיל סי' קצב מ"ש בשם הא"י דהלבוש מחלק בין נכנס אחד שלא אכל שנה יש לו לענות אמן אחר ברכת הזמון, אבל המזמין עצמו אין להם לענות אמן, ע"ש:

משנה ברוכה

מקבצת ברכות דף מח, עין שם: (כה) יש אומרים שאינו חייב וכו'. דסבירא להו (יח) דמה דדריש רבי מאיר בגמרא: 'ואכלת' זו אכילה 'ושבעת' זו שתיה, הפננה, דאם שתה לאחר אכילה או חייב לברך, ואם לאו אינו חייב אלא מדרבנן⁽²⁶⁾: (כו) והוא תאב לשתות. דאם אינו תאב לשתות, לכלי עלמא חייב מדאורייתא אף בלי שתיה⁽²⁷⁾: (כז) וטוב להזהר לכתחילה. רוצה לומר, (יט) דלפי פסק המחבר מקדם דאם יש מי שמחייב בברך מדאורייתא שיוצא לברכו, מצוה שיברך הוא להוציא אחרים, טוב לחש גם לשיטה זו שיברך מי ששתה אחר אכילתו להוציא אחרים, דהוא מחייב בנדאי מדאורייתא; אם לא שאותן ששתו אין יודעין לברך, דאז יוכל להוציא אותן אפילו מי שלא שתה, וכמו שכתב גם המחבר לענין כדי שביעה: (כח) שיברך מי ששתה. ואף-על-פי-כן, אם מקצתן אכלו לשבע ולא שותו ומקצתן לא אכלו לשבע ושותו, (כ) מוטב שיברכו אותן שאכלו לשבע, דחייבין מדאורייתא לדעת הפוסקים אף שלא שותו, (כא) ודעת המורדכי בשם ה"ר אליעזר ממין דעת חידאיה היא. מי שהיה שבע קדם שאכל, ואכל אכילה גסה שלא היה צריך לאותה אכילה, אף-על-פי-כן אם נהגה (כג) גרונה מאותה אכילה מברך עליו לפניו ולאחריו⁽²⁸⁾

שער הציץ

(יח) ספר זרעים לדבנו אליעזר ממין. ורב הפוסקים סבירא להו דהאי דנשא אסמכתא בעלמא היא, וכנת התורה 'ושבעת' שביעה ממש. ואף אם נאמר דכזית ה"ר דאורייתא 'ושבעת' זו שתיה, הפננה דאם יאכל או ישתה זין חייב לברך, והוא ברכה אחת מעין שלש נבית-יוסף וכפי מה שבארו אחרונים דבריו. וכן משמע בשיטה מקבצת דמפרש "ושבעת" זו שתיה" היא ענין בפני עצמו, וכן משמע בחספות לשנים דיומא דף עט ע"ב סוף ד"ה פחות, וכן מצאתי אחר-כך בהנ"ח הרמב"ן על ברכות דף מט. ובאמת כל הראשונים שזכרתי בבאר הגולה סוף סימן קפד שאמרו בשיטת הרבנו אליעזר ממין דכזית ה"ר דאורייתא, אין בכלם אחד מהן שזכר דהחייבא הוא דוקא אם שתה, ועל-כרחיה דמפרשי דהבית-יוסף וכתחלותו לשנים הנזיל: (יט) נהיר-שלום, ומלשם בזה קשיית הש"י, וכעין זה כתב גם הפרי-מגדים, ע"ש: (כ) מגן-אברהם, רוצה לומר, דאף דלדעת הרבנו אליעזר ממין פניות ה"ר מדאורייתא, הא רב הפוסקים אין סוברים בן: (כא) וקמו שכתב בבית-יוסף, וכן כתב בספר גרן-אודה: (כב) מגן-אברהם: (כ) [כ] ואף שפסקנו לעיל בסימן נו במשנה ברוכה [וגם בסוף סימן קצה, ע"ש] דאף מי שלא שומע ברכו מפי הש"י מכל מקום עונה עם הנצטרף בשנה, דהקם נגזיתו הוא ממש כשל צבור, מה שאין בן הקא הם אומרים ברוך שאכלנו והוא עונה ברוך ומברך [נהג"ו]: (ג) שיטה מקבצת, ומזה מוכח גם-כן דסבירא לה שם הפוסקים החולקים על הש"י דסבירא להו שצריך לענות אמן גם בשנכנס לבסוף ושומע רק את המזמין שחוזר ואומר ברוך שאכלנו, וכן משמע גם בן מדברי הרמ"א בהג"ה מדמסמיה זה לכל הברכות: (ד) דרך-הסוים, ומסתברא כותה, דלא כמו שראיתי לאחד שכתב בהקדמה:

